

Teorie: viziuni novatoare

LOCUL ȘI ROLUL INTELLECTUALULUI -„SPECIALIST” ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII POST-INDUSTRIALE

Valeriu CAPCELEA,
doctor habilitat în filosofie, conf. univ.,
secretar științific al Filialei Bălți a Academiei
de Științe a Moldovei m. Bălți,
tel: (373) 231-79-100;
email: vcapcelea@mail.ru

***Abstract:** This article discusses issues related to the place and role of the intellectual's-„specialist” in solving the problems faced by the post-industrial society in the third millennium. The author makes a comparison between the former intellectual's „universalist” mission and the one he must exercise today in the social life of the intellectual's – „specialist”. According to him, under the conditions of the post-industrial society, the function of the intellectual's -„specialist” needs to be revised, because his role in social life becomes even more important due to the diversity of their huge responsibility as notorious specialists in the crucial fields of science and technology contemporary - nuclear physics, genetics, programming, pharmacology, etc.*

Key words: *intelligence, intellectual's-„specialist”, intellectual's-„universalist”, responsibility, moral values, post-industrial society.*

Rolul intelectualității în calitate de purtător și translator al culturii și a principiilor morale general-umane, de subiecți ai responsabilității sociale, de exponenți ai intereselor și pozițiilor anumitor grupuri sociale, de critici și strategii ai existenței sociale, este foarte importantă în societatea contemporană pe motiv că astăzi are loc o dezvoltare furtunoasă a rațiunii umane. Despre aceasta ne denotă noile tipuri de tehnică și tehnologii, inovațiile computeraie și cosmice, dezvoltarea telefoniei mobile și Internetului. Însă, pe acest fundal, nu progresează moralitatea, etica, valorile general-umane, exigența și responsabilitatea socială, care pot fi păstrate și popularizate de către intelectualitate, care are capacitatea prin exemplul personal de a demonstra cum trebuie folosite aceste norme și valori

în procesul de reglementare a comportamentului uman. Filosoful și sociologul francez P. Bourdieu, considera că intelectualii sunt obligați să acționeze în calitate de conștiință colectivă a națiunii, deoarece ocupă o anumită poziție în privința chestiunilor vitale ale societății și o exprimă în spațiul public. Rolul intelectualului, în opinia lui, constă în efectuarea unei expertize umanitare a proceselor social-economice și politice din societate [5, p.61-63].

În același timp, în toate statele, apar în mod permanent, bariere în calea îndeplinirii acestei misiuni nobile a intelectualității. În mare măsură, acest fenomen este legat de faptul că intelectualitatea în virtutea faptului că manifestă în mod permanent îngrijorare față de ceea ce se petrece în societate și mediul înconjurător, ea se transformă într-un obstacol pentru birocrății de la putere și nu le oferă posibilitatea ca ei să trăiască liniștit în mlaștina lor. În afară de aceasta, intelectualitatea, de regulă, nu tolerează dictatul asupra ei, deoarece practică libertatea morală a gândurilor, devenind astfel un obstacol pentru persoanele care se recurg la o activitate tenebră. Totodată, ea se ridică împotriva celor care se ocupă de mașinații, sau nu suportă controlul societății asupra activității lor. Reieșind din aceasta, intelectualitatea constituie chezașia păstrării democrației în relațiile sociale, ea se poate transforma într-un garant al respectării drepturilor omului, a legilor, în general, constituie baza unor transformări progresive socioculturale viitoare.

Marele filosof francez Michel Paul Foucault considera că în societatea post-industrială un rol deosebit îl joacă tipul *intelectualului* - „*specialist*”, ce a apărut după cel de-al doilea război mondial, care a venit în contradicție cu *intelectualul* - „*universalist*”. Această nouă figură a căpătat o importanță politică originală: ea a oferit posibilitatea dacă nu să sudeze, atunci, cel puțin, să formuleze în mod novator categoriile limitrofe care rămâneau separate. Dacă până atunci intelectualul era, în mod preponderent, scriitor ce poseda o conștiință generală, era un subiect liber care se opunea numai specialiștilor ce slujeau

statului sau capitalului (inginerilor, persoanelor cu funcții, învățătorilor etc.). Însă, în momentul în care punctul inițial al politizării societății a devenit o activitate deosebită a fiecărui intelectual, în aceste condiții, arta de a scrie, ca o particularitate sacramentală a intelectualului, dispare treptat.

În opinia lui M. Foucault, *intelectualul* - „*specialist*” a fost fizicianul-atomist, mai degrabă, Robert Oppenheimer, profesorul de fizică teoretică de la *Berkeley University of California*, activitatea căruia a servit drept o curea de transmisie între *intelectualul* - „*universalist*” și *intelectualul* - „*specialist*”, pentru că el posedă o legătură directă și localizată cu învățământul și cunoștințele științifice. R. Oppenheimer s-a manifestat ca fizician-atomist (fiind considerat, pe bună dreptate, „părintele bombei atomice”), pe motiv că pericolul legat de arma nucleară amenința întreaga omenire, toată seminția umană, soarta întregii omeniri, iar raționamentele lui aveau posibilitatea să devină, în același timp, judecăți despre universalitate. Sprijinindu-se pe revolta care a cuprins întreaga lume în legătură cu apariția armei nucleare de distrugere în masă, învățatul-atomist a fost impus să slujească cauzei comune a civilizației - menținerii păcii și asigurării principiului continuității în dezvoltare a generațiilor umane, reieșind din situația specifică ce era determinată de cunoștințele acumulate. Conform concepției lui M. Foucault, anume atunci intelectualul pentru prima dată a fost supus prigonirilor din partea puterii politice, nu pentru raționamente de ordin general, ci datorită cunoștințelor concrete pe care le deținea, pe motiv că anume la acest nivel reprezenta un pericol iminent pentru clasa politică [6, p.203].

Conform viziunii lui M. Foucault, *intelectualul* - „*universalist*” al sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, își trăgea obârșia de la o figură politică determinată: de la juristul legist, care se opunea puterii, despotismului, care făcea abuz și dădea dovadă de necuviință în fața bogăției prin intermediul justiției universale și a echității legii ideale [6, p.203]. Prin urmare, ceea ce noi astăzi noi numim „intelectual” (se are în vedere intelectualul în sens politic, dar nu în sens

sociologic sau profesional, adică acel ce utilizează cunoștințele sale, specializarea sa, legătura cu adevărul pentru lupta politică), a apărut, în opinia lui M. Foucault, din legiuitor, sau în orice caz, din omul, care apăra caracterul universal al legii echitabile, de multe ori în rivalitate cu profesionalii din cadrul justiției (prototip al acestui tip de intelectual în Franța a fost celebrul filosof François Marie Arouet Voltaire). În sec. al XVII-lea marile bătălii politice se dădeau în limita legii, a dreptului, Constituției, în perimetrul echității, care în conformitate cu esența și bunul-simț înglobau în sine o valoare universală. În această ordine de idei, ne putem aminti de polemicile din Anglia din perioada premergătoare revoluției burgheze engleze, care aveau ca subiect statutul regelui, care pretindea la aceea că el „este de asupra legii”, la care a participat și marele filosof englez Francis Bacon. Aceste controverse politice s-au soldat cu declanșarea revoluției burgheze engleze de la mijlocul sec. al XVII-lea. Ulterior, în sec. XVII-XIX celebrii filosofi din epoca modernă au contribuit la dezvoltarea teoriilor cu privire la justiție, stat de drept, a separației puterilor în stat (englezii - Thomas Hobbes, John Locke, francezii - Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, germanii - Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel etc.), care prin aceste concepte au rezolvat problemele respective din punct de vedere teoretic [1].

Prin urmare, în viziunea lui M. Foucault, *intelectualul - „universalist”* provine din legiuitorul demn de respect și își identifică întruchiparea sa deplină prin scriitori (intelectualitatea de creație) ca purtători ai semnificațiilor și valorilor, care sunt caracteristice oricărui om. După el, intelectualul - „specialist” apare din alte împrejurări, nu din figură „legiuitorului demn de respect”, ci din „savantul ce cunoaște” [6, p.203].

Un exemplu elocvent de *intelectual - „specialist”* a fost academicianul rus Andrei Saharov, laureat al *Premiului Nobel pentru pace*, care considera că printre virtuțile oamenilor de știință, o mare însemnătate trebuie să fie acordată responsabilității pentru acțiunile lor în fața societății, pe motiv că nimeni nu poate

fi liber încât să nu poarte responsabilitate față de alți oameni. Despre responsabilitatea savantului el nu numai a vorbit, dar, totodată, a luptat împotriva intoleranței, fanatismului și opresiunii regimului comunist, propagând moralitatea și responsabilitatea socială a oamenilor de știință. El nu s-a ascuns în spatele ideii, utilizate adeseori de unii oameni de știință, conform căreia utilizarea rezultatelor științifice nu depinde de savanți, ci de instituțiile statale. A. Saharov a dat dovada de curaj, a fundamentat principiul moralității și a responsabilității sociale a savantului. Pentru acțiunile sale îndreptate împotriva libertății de expresie și demnității umane, regimul totalitar l-a persecutat, exilat și maltratat.

În această ordine de idei, trebuie să recunoaștem importanța pe care a obținut-o cu câteva decenii în urmă *intelectualul -„specialist”* în legătură cu dezvoltarea în societatea post-industrială a structurilor tehnologice și științifice, din cauza accelerării acestei evoluții începând cu anii 60 ai sec. al XX-lea. *Intelectualul -„specialist”* s-a ciocnit de obstacole și bariere și a fost expus pericolelor de a se limita la tipuri de luptă conjuncturală și a se conforma unor cerințe locale. În prezent, există pericolul ca activitatea intelectualității să devină obiect al manipulării din partea partidelor politice și a sindicatelor, între care au loc aceste bătălii locale. Dar, mai ales, există pericolul de a nu avea posibilitatea de a dezvolta aceste tipuri de luptă din cauza lipsei unei strategii generale și a sprijinului din exterior. În aceste condiții, acest tip de intelectual este expus riscului de a rămâne fără adepți, sau să posede un număr limitat de continuatori.

În opinia noastră, în condițiile societății post-industriale, funcțiile *intelectualului -„specialist”* trebuie să fie revizuite, reieșind din multitudinea problemelor care apar în rezultatul dezvoltării științei și tehnicii, în special a ingineriei genetice, care cere să fie reinterpretată legătura dialectică dintre libertatea și responsabilitatea savantului în activitatea lui științifică și civică. În această ordine de idei, rolul *intelectualului -„specialist”* devine și mai important reieșind din diversitatea responsabilității politice care trebuie să fie luată în calcul

de ei, fiind specialiști notorii în domeniile cruciale ale cercetării științifice: fizica atomică, genetică, programare, farmacologie etc.

Este foarte important ca *intelectualul* - „*specialist*” în virtutea etosului științei elaborat de sociologul american R. Merton [3] și responsabilitatea morală a savantului, să fie un apărător dezinteresat al adevărului. În acest sens, este cunoscută celebra afirmație a lui Aristotel: „Îmi este prieten Platon, dar mai prieten îmi este adevărul!”. Sensul acestei formule constă în faptul că savantul, în tendința sa spre adevăr, nu trebuie să ia în calcul simpatiile sau antipatiile ori alte considerente de ordin subiectiv. În istoria științei sunt înscrise cu litere de aur numele savanților eminenți, care și-au jertfit chiar și viața, dar nu au renunțat la adevăr, la convingerile lor - G. Bruno, N. Vavilov etc. Această valoare specifică caracteristică pentru știință are o importanță primordială și astăzi, în condițiile societății post-industriale, a societății bazată pe cunoștințe.

Impactul tehnicii și a noilor tehnologii asupra dezvoltării sociale dă naștere unui șir întreg de probleme care nu sunt o consecință nemijlocită a ei, dar pot să producă, în același timp, urmări sociale de amploare care se resimt la nivelul mentalităților individuale și colective, la nivelul politic și economic. Ele presupun, în mod obligatoriu, anumite schimbări radicale ale valorilor sociale. În aceste condiții, intelectualitatea are misiunea de a oferi un răspuns complex și adecvat la problemele cu care se confruntă societatea post-industrială: conflictele social-economice, crizele economice, politice și organizaționale care periclitează și pun în pericol progresul de mai departe al umanității. În aceste condiții, dimensiunea morală a intelectualității, gradul lor de responsabilitate, poziția lor civică în procesul de schimbare și transformare socială, capacitatea de a se solidariza, de a se baza pe normele, principiile și valorile morale general-umane preferențiale (binele, responsabilitatea, echitatea, demnitatea, dreptatea, libertatea etc.), pe interesul comun, poate garanta posibilitatea de dezvoltare ascendentă a societății, soluționa cu succes problemele majore cu care se confruntă societatea la începutul

mileniul trei. Prin urmare, astăzi este necesar de a conștientiza necesitatea de a supune în mod frecvent progresul cunoașterii științifice și forța în ascensiune a tehnicii și noilor tehnologii unor judecăți permanente și sistematice de valoare morală, sarcină primordială ce îi revine, în acest sens, *intelectualului* - „*specialist*”.

Marele fizician german Max Born, remarcă faptul că în „știința reală s-au produs schimbări, care fac imposibilă păstrarea vechiului ideal a slujirii cunoștințelor de dragul cunoștințelor, scop în care credeau generația lui de savanți. El scria că noi eram convinși, că acest ideal nu se va dovedi ca ceva rău, deoarece căutarea adevărului reprezintă binele în sine. Acesta a fost un vis minunat, iar noi am fost deșteptați de evenimentele mondiale” [4, p.38-39]. În aceeași ordine de idei, celebrul filozof englez de origine austriacă Karl Popper, considera că oamenii de știință trebuie să depună jurământul de a aspira și a acționa numai spre binele oamenilor și, nici într-un caz, în detrimentul lor. Totodată, celebrul fizician german Albert Einstein și renumitul filozof englez Bertrand Russel împreună cu alți nouă intelectuali și savanți notorii au proclamat la 9 iunie 1955 la Londra *Manifestul despre necesitatea dimensiunii umane a dezvoltării științei și tehnicii*, în care au subliniat pericolul reprezentat de armele nucleare și au cerut liderilor mondiali să depună eforturi majore pentru soluționarea pașnică a conflictelor internaționale, ca umanitatea să supraviețuiască.

Este evident că fiecare societate posedă propriul său sistem al adevărului, propria „politică generală” a adevărului, adică tipuri de raționamente pe care le acceptă și le utilizează ca fiind adevărate; mecanisme și organe pentru a distinge între afirmațiile adevărate și false și modul în care acestea sunt confirmate; tehnologii și proceduri care sunt considerate valabile pentru dobândirea adevărului. Totodată, trebuie să remarcăm și faptul că principiile fundamentale ale adevărului, caracterul lui obiectiv, că adevărul se referă, în opinia celebrului

filozof german la Jü. Habermas, nu numai la enunțuri, ci și la intenții, trăiri de certitudine [3, p.418].

În Republica Moldova rolul intelectualilor în dezvoltarea socială s-a manifestat, mai ales, în anii 1989-1991, prin activitatea *intelectuali - „universalști”* - Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Alexandru Moșanu, Ion Vatamanu, Lidia Istrati, Emil Loteanu, Ion Ungureanu, Constantin Tănase, Mihai Volontir, Ion și Doina Aldea-Teodorovici, Vladimir Curbet, pentru că ei au dirijat și însuflețit mișcarea de eliberare națională a românilor-basarabeni. Un aport substanțial la realizarea acestor deziderate naționale l-au avut și unii *intelectuali - „specialiști”* - Sergiu Rădăuțan și Nicolae Testimițeanu, care au fost figuri proeminente ale științei, personalități emblematice în procesul de redobândire a conștiinței naționale a populației basarabene și, totodată, au contribuit într-o perioadă dificilă a dominației regimului totalitar comunist, la formarea intelectualității autohtone din domeniul tehnicii și medicinei.

Această cauză trebuie să se materializeze astăzi atât prin activitatea civică a *intelectualilor - „enciclopediști”* – Ion Druță, Eugeniu Doga, Mihai Cimpoi, Andrei Strâmbeanu, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Nicolae Botgros, în calitatea lor de purtători și translati ai culturii și principiilor morale general-umane, de subiecți ai responsabilității sociale, de exponenți ai intereselor și pozițiilor anumitor grupuri sociale, de critici și strategii ai existenței sociale, cât și în munca *intelectualilor - „specialiști”* - Ion Tighineanu, Ion Bostan etc. Spre regret, elanul și implicarea intelectualilor în dezvoltarea socială în Republica Moldova în ultimele decenii a scăzut în mod substanțial. În condițiile vitrege în care se află țara noastră ce trece printr-o perioadă de tranziție post-comunistă fără de sfârșit, intelectualitatea poate și trebuie să devină o forță motrică autentică capabilă să asigure transformările sociale pe un fâgaș constructiv care să se soldeze cu edificarea unei societăți democratice autentice și prospere.

Bibliografie:

1. Capcelea, V. *Filozofia juridică*: manual pentru instit. de învăț. superior. Chișinău: Ed. Arc, 2011. 440 p.
2. Habermas, Jü. *Cunoaștere și comunicare*. București: Ed. Politică, 1983. 539 p.
3. Merton, R. *Science, Technology and Society in Seventeenth Century, England*. Howard Fertig pbk. ed Edition, 2002, 344 p.
4. Борн, М. *Моя жизнь и взгляды*. Москва: «Прогресс», 1973. 176 с.
5. Бурдые П. *За ангажированное знание*. В: Неприкосновенный запас. 2002 № 5, с. 61-63.
6. Фуко, М. *Политическая функция интеллектуала*. В: Фуко, М. *Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / Пер. с франц. С.Ч. Офертаса, под общей ред. В.П. Визгина и Б.М. Скуратова*. Москва: Праксис, 2002. 384 с.